

УДК 340:16

О.В. ТЯГЛО, докт. філос. наук, проф., Харківський національний університет внутрішніх справ

ДО ПРОБЛЕМИ КІЛЬКІСНОЇ ОЦІНКИ СИЛИ ЮРИДИЧНОГО АРГУМЕНТУ

Ключові слова: юридичний аргумент, логічна ймовірність, електронне правосуддя

Мішелю Монтеню, який дістав юридичну освіту і мав багату практику, належить вельми цікаве свідчення: «Мені розповідали про одного суддю, що коли він наштотхувався на якесь... питання, з котрого існує кілька відмінних думок, то робив наступну помітку на полях своєї книги: «по-дружньому». Це значило, що істина така темна і суперечна, що в подібних випадках він був у змозі вирішити цю справу на користь будь-якої з протилежних сторін. Він вважав, що тільки через брак кмітливості й вченості він не в усіх випадках міг зробити свою помітку «по-дружньому»...» [1, с.514]. Хоча з того часу минуло більше чотирьох століть, хто візьме на себе сміливість стверджувати, що ситуація явно змінилась... на краще?! Але навіть коли такі люди й знайдуться, навряд чи хтось стане заперечувати категорично, що все ж інколи слідчі версії висувуються, судові рішення ухвалюються не на безумовно істинних, а лише на більш-менш правдоподібних підставах, і це є одним з витоків непоодиноких судових помилок¹.

¹ Заступник голови ВССУ М. Пшонка у середині 2012 р. відзначив, зокрема, наступне: «Особливу увагу слід приділити праву служителя Феміди на суддівський розсуд та судову помилку. Диспозитивність цивільних правовідносин, складні юридичні та фактичні обставини майнових та немайнових правовідносин збільшують ймовірність скоєння помилок.

Кожна людина має право на помилку. І розуміючи, що правосуддя здійснюють люди, можна припустити, що судові помилки є «необхідним злом». Але слід прагнути, аби вони траплялися якомога рідше» [2, с.4].

А добре обізнані оптимісти погодяться, що в усіх полях соціального простору і сьогодні реальні численні ситуації, коли не вдається уникнути оперування правдоподібними висловлюваннями, логічні значення яких тут-і-зараз напевне не відомі – внаслідок обмеженості доступної інформації, дефіциту часу чи інших ресурсів, недосконалості органів чуттів, пам'яті, волі чи розуму земної людині врешті решт². У полі права такі ситуації природні, по-перше, на стадії досудового розслідування правопорушень, особливо на початку, коли в нетривіальних випадках відомості зазвичай неповні, неточні чи навіть суперечливі, надаючи підстави для висування множини різних версій, в тому числі й таких, які взаємно виключають одна одну; по-друге, на стадії судового провадження, коли ухваленню остаточного судового рішення передують змагання сторін обвинувачення і захисту, кожна з яких висуває свої «залізні» докази та аргументи, котрі, однак, далеко не завжди витримують «зважування на терезах Феміди».

Правдоподібні висловлювання, зокрема юридичні докази, в процесі подальшої перевірки, інколи доволі складної чи довготривалої, можуть виявитися як істинними, так і хибними. Але тут-і-зараз конкретне правдоподібне висловлювання тим більше заслуговує на довіру, чим «ближчими до істини» воно визнається: ця «близькість до істини» і, відповідно, міра довіри фіксується його логічною ймовір-

² Сучасник канадський психолог Жо Годфруа констатує: «Покази свідка на суді можуть інколи мати драматичні наслідки для обвинувачуваного. Між тим свідчення «очевидця» – вкрай ненадійна річ. У багатьох дослідженнях було показано, що більшість описів, зроблених людьми після якоїсь події, де вони були присутні, є неточними або навіть абсолютно невірними. Часто у таких описах додаються або втрачаються численні подробиці, а дійсні факти несвідомо перебільшуються.

Так, наприклад, було знайдено (Leippe et al., 1978), що, коли треба впізнати людину по фотографії його обличчя, тільки третина усіх тих, кого досліджують, робить це правильно, ще одна третина зовсім його не впізнає, а решта впевнено дають помилкову відповідь» [3, с.387; 4].

ністю³. Вважається, що ймовірність напевно істинного висловлювання максимальна і дорівнює 1, напевно хибного – мінімальна і дорівнює 0, а ймовірність висловлювання, логічне значення якого наразі достеменно не відоме, варіюється у межах від 0 до 1.

Версія або рішення, яке є висновком побудованого на правдоподібних висловлюваннях аргументу, теж є правдоподібним. Від чого залежить і як визначається його ймовірність? З'ясування відповіді на це питання і є метою моєї розвідки.

У пошуках відповіді на поставлене питання слід, перш за все, зафіксувати поняття аргументу, як воно використовується у сучасній «науці міркувати» завдяки С. Тулміну: аргумент, у розумінні «ланцюг міркування» («train of reasoning»), це послідовність взаємопов'язаних тверджень (claims) і резонів (reasons), що визначають зміст та силу позиції, яку обстоює конкретний промовець [7, с.13].

У загальному випадку основними складовими повністю висловленого аргументу є: твердження (claims), включаючи підсумковий висновок, або «пункт прибуття» усього міркування; підстави (grounds); правила та інструменти побудови аргументу (warrants); підтримка (backing); модальні характеристики

(modal qualifications); можливі заперечення (rebuttals). Схема простого аргументу з усіма вказаними складовими наведена на рис.1 (див. докладніше [7, с.25–27, 76–77]).

Для подальшого принципово важливо те, що будь-який аргумент, за виключенням правильного демонстративного з напевне істинними резонами, є відкритим для заперечення. Такі заперечення в окремих випадках можуть бути вельми мало ймовірними і важко передбачуваними, проте ми в змозі раціонально оцінити розглядувані аргументи в повній мірі тільки тоді, коли усвідомимо, за яких обставин вони можуть втратити надійність. Врешті-решт, тільки ясно розгледівши мало ймовірні заперечення, ми одержимо право їх ігнорувати на практиці [7, с.27].

У полі права, з огляду на істотну змагальність юридичних процесів, врахування обопільних заперечень є необхідним моментом утілення принципу рівності сторін перед законом і судом. «Структура судового провадження передбачає систематичне висловлення заперечень. Юристи сторін завжди готові висувати заперечення. Заперечення щодо кожного твердження іншої сторони вносяться до офіційного протоколу, так щоб апеляційний суд, як і суд першої інстанції, включаючи суддю та присяжних, мали змогу їх врахувати. Присяжні не оприлюднюють своїх заперечень. Коли досягається одноголосне рішення, ми зазвичай не дізнаємося про невдалі контраргументи у кімнаті присяжних. Ми визнаємо справжнє зіткнення тільки якщо присяжні не в змозі дійти консенсусу. Суддя приймає рішення сам, без журі. Перед цим він мусить відмітити переваги й слабкості позиції кожної сторони. Не є незвичним, що такий подвійний підсумок, або «зважений рахунок» («balanced account»), він включить до протоколу...», – так фахівці описують актуальні для даної розвідки особливості суду присяжних [7, с.223]. З цього не важко зрозуміти, що серед припустимих заперечень важливим є наведення контраргументів. Власне, на підставі оцінки і порівняння усього складного аргументу, наприклад з висновком «Не винен», та відповідного контраргументу й доходять раціонального рішення присяжні, суддя.

³ Канадський дослідник Ян Хакінг показав, що сучасне поняття ймовірності з часу виникнення у другій половині XVII століття подібне до «дволикого Януса». З одного боку, це статистична ймовірність, пов'язана зі стохастичними законами випадкових процесів. А з іншого боку – це епістемологічна ймовірність, потрібна для визначення раціональної міри довіри до висловлювань (reasonable degree of belief in propositions), що не пов'язано зі статистикою [5, с.12].

Одним з перших, хто увів поняття логічної, або епістемологічної, ймовірності, був Готфрід Вільгельм Лейбніц. Він мав на увазі ймовірність, «котра випливає з природи речей у тій мірі, наскільки ця природа нам відома, і котру можна назвати правдоподібністю. Вона приймається з урахуванням припущень. Але для того, щоб оцінити її, необхідно, аби самі припущення одержали певну оцінку й були приведені до однорідності, що дозволяє порівнювати їх між собою». Лейбніц також вважав, що коли йдеться про ймовірності, «можна завжди визначити те, що є найбільш правдоподібним ex datis», тобто на підставі конкретних даних [6, с.472].

Рисунок 1 – Основні складові аргументу за С. Тулміном

Таким чином, логічна ймовірність висновку залежить, за Тулміном, від системи резонів pro і contra (G, B, Re), правил й інструментів їх з'єднання (W) у побудованому для підтримки даного конкретного висновку аргументі. Ймовірність (підсумкового) висновку визначає силу усього (складного) аргументу.

II. Зазвичай сила аргументу фіксується у якісний спосіб, наприклад у термінах «сильний», «слабкий» тощо. А як обчислити силу аргументу, тобто знайти числове значення ймовірності підсумкового висновку? Одна з перших ґрунтовних спроб розв'язати цю проблему на початку XX ст. була здійсненна Дж.М. Кейнсом [8], пізніше нею займався Р. Карнап [9,10].

Протягом останніх двох десятиліть з'явилася низка робіт, серед яких увагу привертає програмне дослідження канадця Дж. Блека [11]. Воно було стимульоване дискусіями на конференції Міжнародного товариства вивчення аргументації (ISSA), що відбулася у 1990 р. в Амстердамі.

Дж. Блек запропонував практикабельні формули для знаходження сили низки елементарних аргументів – з одним резонем, серіального (serial argument), зі зв'язаними резонами (linked argument) та з незалежними (convergent argument): їх сучасні діаграми наведені на рис.2. За вказаними формулами сили аргументів обчислюються за заданими ймовірностями резонів $P(R_i)$ і силами зв'язків між окремими резонами чи їх зв'язками та підтримуваним ними висновком. Так, для аргументу з одним резонем було запропоновано (для зручності використані позначення, трохи змінені порівняно з оригінальною працею Блека): $P(C/R) = P(R) \times p(C/R)$.

У цій формулі величина $p(C/R)$ фіксує силу, з якою резон підтримує висновок, або просто силу логічного зв'язку між R і C . За визначенням $0 \leq p(C/R) \leq 1$.

Для серіального аргументу з двома резонами, які можна тлумачити, в дусі Тулміна, як G і B :

$$P(C/R_1 R_2) = P(R_2) \times p(R_1 / R_2) \times p(C / R_1).$$

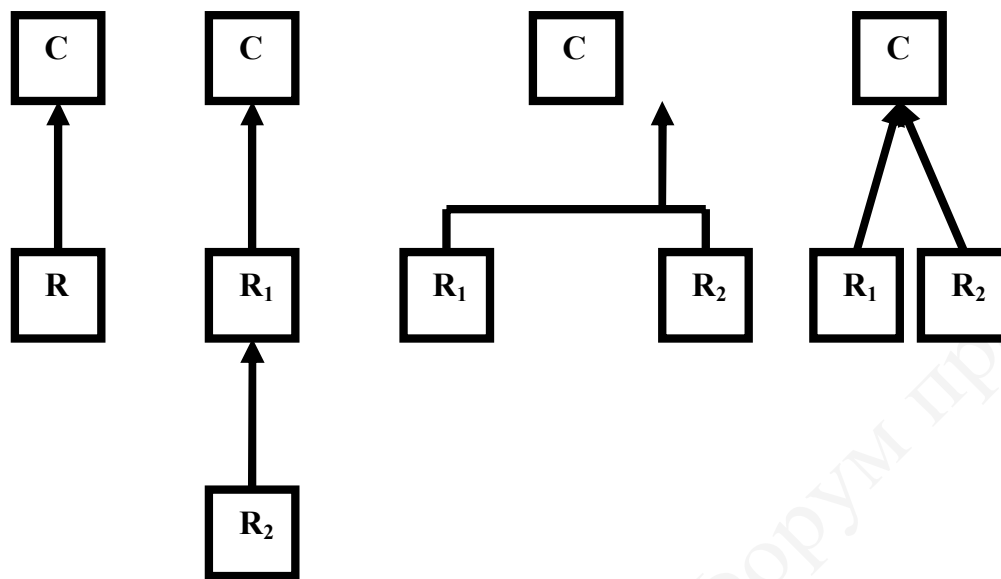

Рисунок 2 – Діаграми основних видів аргументів

Для аргументу з двома незалежними резонами:

$$P(C/R_1, R_2) = P(C/R_1) + P(C/R_2) - P(C/R_1) \times P(C/R_2).$$

Нарешті, для зв'язаного аргументу:

$$P(C/R_1 \& R_2) = P(C/R_1) \times P(C/R_2) \times p(C/R_1 \& R_2).$$

Узагальнення цих простих формул для більшої кількості резонів не становить принципових труднощів (крім [11] див., напр., [12, 13]). Але зараз важливіше відмітити, що Дж. Блек запропонував спосіб врахування не тільки підтримуючих даний висновок C резонів, а й відповідних заперечень, спрямованих на критику або висновку C , або зв'язків між складовими аргументу [11, с.25–26].

Нехай до висновку C , підтримуваному резонном R_1 , висунуте заперечення, тобто контррезон, R_2 . Тоді ймовірність висновку і, відповідно, сили усього «рідного» йому аргументу має змінитися. Її значення, за Блеком, задається формулою:

$$P(C/R_1 \setminus R_2) = P(C/R_1) - P(C/R_1) \times P(\neg C/R_2).$$

Неважко зрозуміти, що величина $P(\neg C/R_2)$ має сенс ймовірності контрвисновку $\neg C$, підтримуваному контррезонном R_2 . Разом $\neg C$ і R_2 складають відповідний контраргумент. Діаграми вихідного аргументу і контраргументу подано на рис.3. Тут зв'язок між висновком C і контррезонном R_2 зображено пунктиром, так само як і зв'язок між $\neg C$ та R_1 .

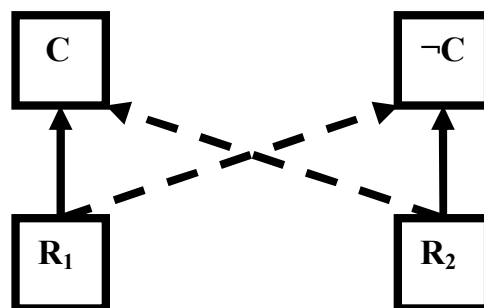

Рисунок 3 – Діаграми аргументу і контраргументу

Проілюструємо сказане прикладом.

Юристи сторони обвинувачення зібрали певну доказову базу G , з якої дедукували висновок про винність підсудного: його ймовірність становить $P(C/G) = 0,9$. Але адвокати в

останню мить знайшли людину, яка засвідчує алібі підсудного, тобто наводить контррезон R з ймовірністю $P(R)$. Як змінюватиметься сила обвинувального аргументу за умови варіювання $P(R)$?

Таблиця

$P(R)=P(-C/R)$	$P(C/G \setminus R)$	$P(-C/R \setminus G)$	$P(C/G \setminus R) : P(-C/R \setminus G)$	$P_N(C/G \setminus R)$
1	0	0,1	0 : 1	0
0,9	0,09	0,09	1 : 1	0,5
0,8	0,18	0,08	2,25 : 1	0,69
0,5	0,45	0,05	9 : 1	0,9
0,4	0,54	0,04	13,5 : 1	0,93
0,1	0,81	0,01	81 : 1	0,99

З наведеної вище таблиці цілком очевидно впливає, по-перше, що коли маємо наново обраховані аргумент і контраргумент, потрібно знаходити щодо них «зважений рахунок», як це робить суддя, зіставляючи «за» і «проти» певного вироку. Інакше кажучи, сили аргументу і контраргументу слід брати не самі по собі, а у порівнянні. Справді, коли $P(-C/R \setminus G) = 0,1$, як у першому рядку таблиці, це зовсім не означає, що контраргумент слабкий, адже відповідний йому аргумент взагалі нікчемний *ex datis*! В порівнянні з ним «зважена», або нормалізована, сила контраргументу $P_N(-C/R \setminus G)$ максимальна¹. Це природно, оскільки наявність істинного свідчення про алібі підсудного гарантує істинність висновку «Не винен» та відповідного вироку (принаймні якщо дотримуватися норм права і не перекручувати фактичних даних). Коли розрахунок сил аргументу і контраргументу приписують обом по 0,09, це означає тільки те, що їх ймовірності рівні та у нормалізованому вигляді становлять 0,5 кожна.

По-друге, у випадку $P(R) = 0,5$ наявність контррезону не змінює сили вихідного аргументу. Це зрозуміти не важко, оскільки такий R тлумачать як приховану заяву «Я не можу віддати переваги жодній з альтернатив» або взагалі «Я нічого не знаю». Тобто такого гатунку резони зберігають *status quo*.

По-третє, як би парадоксально це не виглядало, слабкі контррезони з $P(R) < 0,5$ не послаблюють, а посилюють аргумент. Сенса цього «парадоксу» полягає у тому, що слабкий контррезон живить сумніви у істинності контраргументу і тому жодним чином не шкодить аргументу. Не дарма ж казали давньоримські юристи: «*Argumentum ponderantur, non numerantur*»!

Таким чином, сьогодні відома низка формул, за якими, знаючи структуру, ймовірності резонів і сили зв'язків всередині аргументу, можна обчислити ймовірність його висновку, тобто силу *ex datis*. Знайдені формули ще дискутуються, удосконалюються, узагальнюються і т. п., але проблема оцінки аргументів цим далеко не обмежується.

III. Істотною складовою проблеми кількісної оцінки сили аргументу виявляється встановлення, по-перше, значень ймовірностей вихідних резонів, без чого не можна розрахувати ані ймовірності вивідних резонів (проміжних тверджень), ані ймовірності кінцевого висновку; по-друге, сил зв'язків між окремими резонами чи їх зв'язками з вивідними ре-

¹ Нормалізована сила контраргументу визначається за формулою: $P_N(-C/R \setminus G) = P(-C/R \setminus G) / (P(-C/R \setminus G) + P(C/G \setminus R))$. Аналогічно, для аргументу: $P_N(C/G \setminus R) = P(C/G \setminus R) / (P(-C/R \setminus G) + P(C/G \setminus R))$. Якщо, наприклад, в результаті розрахунків за формулами Блека знайдено, що $P(-C/R \setminus G) = 0,1$ при $P(C/G \setminus R) = 0$, то $P_N(-C/R \setminus G) = 1$ і $P_N(C/G \setminus R) = 0$.

зонами чи з висновком. Універсальних і цілком задовільних алгоритмів розв'язання цих задач дотепер не існує. Дж. М. Кейнс взагалі вважав встановлення вихідних даних справою інтуїції [8, с.18–19, 76 е. а.; 10, с.82].

Певним дороговказом тут є принцип індіферентності, запропонований ще Дж. Бернуллі та П. Лапласом. За цим принципом можливим альтернативам приписуються рівно ймовірні тоді й тільки тоді, коли немає підстав віддати перевагу жодній з них (під можливостями, взагалі кажучи, можна розуміти вияви як об'єктивної, так і «суб'єктивної» реальності, зокрема резони та зв'язки між ними). Проте принцип індіферентності неодноразово піддавався влучній критиці: якщо він і має силу, то тільки у простих симетричних ситуаціях для порівнюваних альтернатив [8, с.44–69; 10, с.47, 58, 82].

Можливі способи раціонального встановлення вихідних ймовірностей резонів і сил зв'язку всередині аргументу повинні враховувати їх природу

Резони за природою можна поділити на дві основних категорії: нормативні – ті, що стосуються «світу належного», і дескриптивні, або фактичні дані (factual data). До нормативних резонів відносяться, наприклад, норми матеріального права. Норми юридичного процесу, тобто сукупності правил та інструментів побудови аргументу не є його резонами і тому зараз не розглядатимуться.

Множина дескриптивних резонів охоплює, взагалі кажучи, накопичені усім людством відомості про події й процеси Всесвіту. У полі права дескриптивні резони, або докази, подаються, зокрема, як висловлювання-показання потерпілого, підозрюваного, свідка і т. ін. Далі доцільно явно вказати ті вимоги, які можуть допомогти при встановленні ймовірності вихідних резонів обох вищевказаних категорій.

Сильними нормативними резонами можуть бути визнані лише ті, які правильно витлумачені й застосовані у своїй області визначення. Відносно цього пошлюся на аналогію з новим Кримінальним процесуаль-

ним кодексом України (далі – КПК): у ст.4 визначається дія його норм у просторі, у ст.5 – у часі, у ст.6 – за колом осіб [14, с.6–7].

Сильними дескриптивними резонами з точки зору логіки можуть бути визнані ті висловлювання, які відповідають вимогам релевантності підтримуваному висновку, істинності, істотності, повноти. З точки зору права дескриптивні резони повинні бути належними, допустимими, достовірними. Крім того, за ст.94¹ КПК сукупність зібраних у справі доказів мусить відповідати вимозі «достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення» [14, с.50–51].

Компаративний аналіз вимог до суто логічних і юридичних резонів, або доказів, потребує окремого ретельного дослідження, тому зараз обмежуся тільки попередніми зауваженнями. Юридична вимога належності видається спорідненою логічній вимозі релевантності, доповненій врахуванням узгодженості з іншими резонами стосовно «достовірності чи недостовірності, можливості чи неможливості використання» [14, с.47]. Наведення неналежного доказу жодним чином не змінює силу аргументу та контраргументу.

Поняття достовірності доказів у чинному КПК не експліковане. Беручи до уваги, що «жоден доказ не має наперед встановленої сили» і т. п., принаймні до закінчення судового провадження і винесення вироку достовірний доказ не може бути визнаним істинним. Висловлю думку, що визнання достовірності юридичного резону означає його досить високу ймовірність, правдоподібність *ex datis*. Логічна ймовірність напевно недостовірності доказу нульова, тому він ніяк не підтримує висновок аргументу і підлягає безумовному виключенню.

Вимога «достатності та взаємозв'язку» доказів споріднена, хоча і не співпадає цілком, з об'єднанням логічних вимог повноти та істотності резонів з огляду на конкретну справу.

Найважливіша відмінність між логічними і юридичними резонами полягає у вимозі допустимості останніх, тобто одержання їх відповідно до закону, зокрема до чинного КПК.

Тому логічно коректні резони і побудовані на них аргументи у полі права можуть виявитися нікчемними. Істинний, але недопустимий доказ повинен бути виключений з юридичного аргументу так само, як свідомо брехня – інакше він цілком його зруйнує².

Навіть коли порівнювані докази визнані належними, припустимими і достовірними, вони зазвичай розрізняються за мірою достовірності, тобто за своєю логічною ймовірністю. Конкретні ймовірності суттєво залежать від ситуації, проте у першому наближенні на них впливає характер доказів – первинні або похідні, прямі або побічні. А ргіогі первинні й прямі докази визнаються більш достовірними за, відповідно, похідні та побічні, хоча а posterіогі ситуація може суттєво змінитися. Важливо відмітити, що типова оцінка достовірності доказів має якісний, а не кількісний характер. Оперування з ймовірними доказами і побудованими на них аргументами до певної міри лежить у межах дискреційних повноважень, наприклад, судді: це те, що віддається законом на його розсуд, будучи, на жаль, одним з витоків «необхідного зла» помилок, визнаним у цитованому раніше фрагменті статті заступника голови ВССУ М. Пшонки.

Що стосується встановлення сил зв'язків всередині аргументу, то вони суттєво залежать, перш за все, від природи використовуваних для його побудови умовиводів. Відносно демонстративних умовиводів все ясно – сила підтримки проміжних тверджень чи кінцевого висновку, яка ними забезпечується, є максимальною, наприклад для дедуктивного аргументу з одним резонаном $p(C/R) = 1$. Але для аргументів, побудованих з допомогою

недемонстративних умовиводів, встановлення необхідних для розрахунків числових значень сил зв'язків дотепер, наскільки відомо, не має вичерпних раціональних алгоритмів.

Таким чином, встановлення необхідних для обчислення сили юридичного аргументу вихідних даних – ймовірностей доказів та сил логічних зв'язків всередині аргументу – у нетривіальних випадках не є цілком і повністю раціональною процедурою, залишаючись почасти справою інтуїції чи приблизних якісних оцінок. А шукані вихідні дані самі часто є лише більш-менш правдоподібними.

IV. Сьогодні нелегко уявити собі слідчого чи суддю, який у повсякденній діяльності шукатиме і використовуватиме точні формули, числові значення ймовірностей фактичних даних та ін. для обґрунтування версій, «зважування» аргументів обвинувачення та захисту. Тож чи потрібно витратити час і натхнення на пошуки розв'язання проблеми кількісної оцінки сили юридичних аргументів? Нове суттєве виправдання таких зусиль з'явилося наприкінці XX – на початку XXI століть, коли починається новий період історії людства під назвою Інформаційної доби. Його атрибутом виявляється уловлювання практично всього населення планети різнорідними електронними мережами, буття в яких вже конкурує зі «справжнім життям»... – загрожуючи перспективою «Матриці»? Так чи інакше, але якщо вже розробляється і практикується «електронна політика» (див., зокрема, «International Journal of E-Politics»), то чому б не налагодити і «електронне правосуддя» з безпомилковим суддею, носієм штучного інтелекту?! Серйозні підготовчі розробки у цьому напрямку вже виконуються, наприклад, відомим канадським логіком Дугласом Велтоном [15]. Іншим показовим симптомом тут видається початок видання у 2010 р. спеціалізованого журналу «Argument & Computation». Нещодавно був створений «European E-Justice Portal». Врешті-решт, елементи Е-правосуддя, зокрема електронний реєстр судових справ, в розвинутих країнах набули статусу повсякденності...

² За ст.409¹ КПК однією з підстав скасування або зміни судового рішення при розгляді справи в суді апеляційної інстанції є істотне порушення вимог кримінального процесуального закону. За ст.86² КПК недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення. Оскільки використання недопустимого доказу – істотне порушення ст.86², воно з необхідністю тягне за собою скасування або зміну відповідного рішення суду.

Але гарячим адептам довершеного Е-правосуддя не варто ігнорувати наведене на початку цієї розвідки свідчення Мішеля Монтеня. Окрім усього іншого, воно професійно констатує таку міру складності багатьох реальних судових справ, яка ставить під сумнів вичерпне діаграмування і точну кількісну оцінку наявних в них аргументів / контраргументів. Потужний і вільний від «дружнього фактору» штучний інтелект потенційно здатен, звичайно, проаналізувати зібраний матеріал набагато глибше та детальніше за суддю-людину. Проте і тут він ще довго залишиться залежним від джерела вихідних даних, актуальний контекст котрих може бути таким, що важко піддається точному визначенню, або безкінечним: згадаємо в такому зв'язку максимум: «Контекстом слова є увесь світ» (Станіслав Єжи Лец). Хоча б з цієї причини у передбачуваному майбутньому в області юридичної аргументації, в тому числі й у проектах Е-правосуддя, на перших ролях ще залишиться людина з її інтуїцією та здатністю до якісних оцінок, підсилювана дружнім штучним інтелектом.

Отже, виконана розвідка дозволяє дійти наступних висновків.

Сила (складного) юридичного аргументу визначається мірою достовірності його (кінцевого) висновку, тобто логічною ймовірністю. А ймовірність висновку загалом залежить від системи резонів *pro* і *contra*, правил та інструментів їх з'єднання у побудованому для підтримки даного конкретного висновку аргументі.

Сьогодні відома низка формул, за якими, знаючи структуру, ймовірності резонів (доказів) і сили зв'язків всередині аргументу, можна обчислити його силу. Проте діаграмування і встановлення необхідних для обчислень вихідних даних для нетривіальних аргументів почасти залишається справою інтуїції чи приблизних якісних оцінок. У випадку юридичних аргументів поряд з безумовним принципом індиферентності певними дороговказами тут слугують вимоги належності, прийнятності та

достовірності доказів, а також врахування їх характеру.

В області юридичної аргументації, в тому числі й у межах проектів електронного правосуддя, у передбачуваному майбутньому на перших ролях ще залишиться людина з її інтуїцією та здатністю до якісних оцінок, підтримувана дружнім штучним інтелектом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Монтень М. Опыты : в 3 кн. Кн. 1 и Кн. 2 / Мишель Монтень. – [изд. подготовили А. С. Бобович, Ф. А. Коган-Бернштейн, Н. А. Рыкова, А. А. Смирнов]. – Москва : Изд-во «Наука», 1980. – 704 с.
2. Пшонка М. З касаційного погляду / Микола Пшонка // Закон і бізнес. – 05.07–13.07.2012. – № 27–28. – С. 4–5.
3. Годфруа Ж. Что такое психология : в 2 т. Т. 1 / Ж. Годфруа ; [пер. с фр. Алипов Н. Н., Пегелау А. В., Эстрина Т. Я.]. – Москва : Мир, 1999. – 496 с.
4. Leippe M. R. Crime Seriousness as a Determinant of Accuracy in Eyewitness Identification / Michael R. Leippe, Gary L. Wells, Thomas M. Ostrom // Journal of Applied Psychology. – 1978. – № 63. – P. 345–351.
5. Hacking I. The Emergence of Probability. A Philosophical Study of Early Ideas about Probability, Induction and Statistical Inference / Ian Hacking. – Cambridge [a. u.] : Cambridge University Press, 1993. – 209 p.
6. Лейбниц Г. В. Некоторые соображения о развитии наук и искусстве открытия / Лейбниц Г. В. // Сочинения : в 4-х т. Т. 3. – М. : Мысль, 1984. – С. 461–479.
7. Toulmin S. An Introduction to Reasoning // Stephen Toulmin, Richard Rieke, Allan Janik. – New York : Macmillan Publishing Co., Inc., 1979. – viii, 343 p.
8. Keynes J. M. Treatise on Probability / J. M. Keynes // The Collected Writings of John Maynard Keynes: 29-volume Set. – Vol. 8. – Cambridge : Cambridge University Press, 1973. – 514 p.

9. Carnap R. *Autobiography* / R. Carnap // *The Philosophy of Rudolf Carnap* / ed. by Paul Arthur Schilpp. – La Salle, Illinois : Open Court, 1963. – xvi, 1088 p. – (The Library of Living Philosophers).

10. Кайберг Г. Вероятность и индуктивная логика / Г. Кайберг. – М. : Прогресс, 1978. – 376 с.

11. Black J. *Quantifying Support* / John Black // *Informal Logic*. – 1991. – Vol. 13 (1). – P. 21–30.

12. Tyaglo A. V. *How to Improve the Convergent Argument Calculation* / Alexander V. Tyaglo // *Informal Logic*, 2002. – Vol. 22 (1). – P. 61–71.

13. Тягло О. В. Сила аргументу з незалежними резонами / О. В. Тягло // *Філософська думка*. – 2005. – № 6. – С. 32–39.

14. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – Х. : Одиссей, 2012. – 360 с.

15. Walton D. *Argumentation Methods for Artificial Intelligence in Law* / Douglas Walton. – Berlin – Heidelberg, 2005. – 270 p.

Тягло О. В. До проблеми кількісної оцінки сили юридичного аргументу / О. В. Тягло // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 930–938 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arhive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12tovcja.pdf>

Обговорено низку формул, за якими, знаючі структуру, логічні ймовірності доказів і сили зв'язків всередині аргументу, можна обчислити його силу. Проте діаграмування аргументів і встановлення необхідних для обчислень вихідних даних у нетривіальних випадках залишається почасти справою інтуїції чи приблизних якісних оцінок, що становить суттєвий виклик проектам повного електронного правосуддя.

Тягло А.В. К проблеме количественной оценки силы юридического аргумента

Обсужден ряд формул, согласно которым, зная структуру, логические вероятности резонансов и силы связи внутри аргумента, можно вычислить его силу. Однако диаграммирование аргументов и установление необходимых для вычислений исходных данных в нетривиальных случаях остается отчасти делом интуиции и приблизительных качественных оценок, составляя существенный вызов проектам полного электронного правосудия.

Tiaglo O.V. On Problem of Legal Argument Quantitative Assessment

Some formulas which permit under given structure, logical probabilities of reasons and strengths of internal links in an argument to calculate its strengths are discussed. But diagramming of arguments and assignment of basic data necessary for these calculations in nontrivial cases is still a matter of intuition and approximate qualitative assessments partially. It creates essential challenge to complete electronic justice projects.